УДК 811.161.

Бортун К.О. канд. філол. наук, доцент,
ORCID https//orcid.org/0000-0003-1223-347X
Національна академія внутрішніх справ, м. Київ, Україна

МОДЕЛІ ФОРМ ІМПЕРАТИВА 3-Ї ОС. ЯК ВИЯВ МОВНОЇ СУГЕСТІЇ

Анотація: *Робота присвячена засобам реалізації сугестії в імперативному висловленні. Функційний потенціал мови у реченнях із імперативною семантикою допомагає визначати форми наміру та спонукання, які реалізують волю мовця та водночас створюють ефект навіювання. Імперативні конструкції підтримують цей шлейф за допомогою форм 3-ої ос. одн./мн., які збагачені емоційно-експресивною тональністю поведінки мовця для того, щоб мати змогу вмотивувати отримувача прескрипції виконати необхідну дію. Вони транслюють різні відтінки стонукального значення, від категоричного до пом'якшеного чи нейтрального.*

Ключові слова*: сугестія, мовленнєвий вплив, імператив, інтонаційні особливості, спонукання.*

Впливові аспекти, зокрема вивчення їх активності в сучасному соціокомунікативному просторі завжди цікавили дослідників та були в площині вивчення багатьох наукових студій. Адже під час спілкування мовець з урахуванням комунікативних векторів, волюнтативної спрямованості на співрозмовника (співрозмовників) свідчить про потребу у висловленнях, зокрема тих, яких мають спільне в семантичній площині. Тому мовець послуговується імперативними реченнями, конструкціями, щоб бути орієнтованим на позитивний результат акту волевиявлення.

Цікавим виявом мовної сугестії за допомогою імперативних типів постають *моделі форм імператива 3-ї ос.* (див. діагр. 1). Варто зазначити, що тривалий час ці форми викликали активні дискусії у полі вивчення імперативної природи. Низка сучасних мовознавців [7, 8, 10] тощо підтримують тезу про те, що форми 3-ої ос. належать до архітектоніки граматичного ядра імператива.

Адже важливою рисою імператива є мовленнєва каузація дій комуніканта. Важливим семантичним складником імператива є перформатив і контроль над діями. Юсив («імператив 3-ої ос.») є різновидом імперативного ядра, який позначає дію, яку осмислює мовець як контрольовану, у порівняні з оптативом, який формально схожий із імперативом (форми з *хай, нехай*), але відмінна від нього неконтрольованістю [6].

У висловленнях із *компонентом нехай + 3-тя ос. одн. теп. часу (контрольована дія, юсив)* комунікант прагне каузувати власну дію. А референтом цих конструкцій постає каузовані дії мовця, що виражені експліцитно чи імпліцитно. Тобто дія з компонентом у поєднанні з формами 3-ої ос. є бажаною та контрольованою: *І нехай вас не зупиняє відвертість роботи і дещо дивний псевдонім авторки* (День. – 25.11.2022); *Особисто я відповідаю за кожне сказане мною слово, а якщо хтось про мене поза очі щось нехороше говорить, то це нехай залишається на його совісті* (Високий замок. – 23.11.2022).

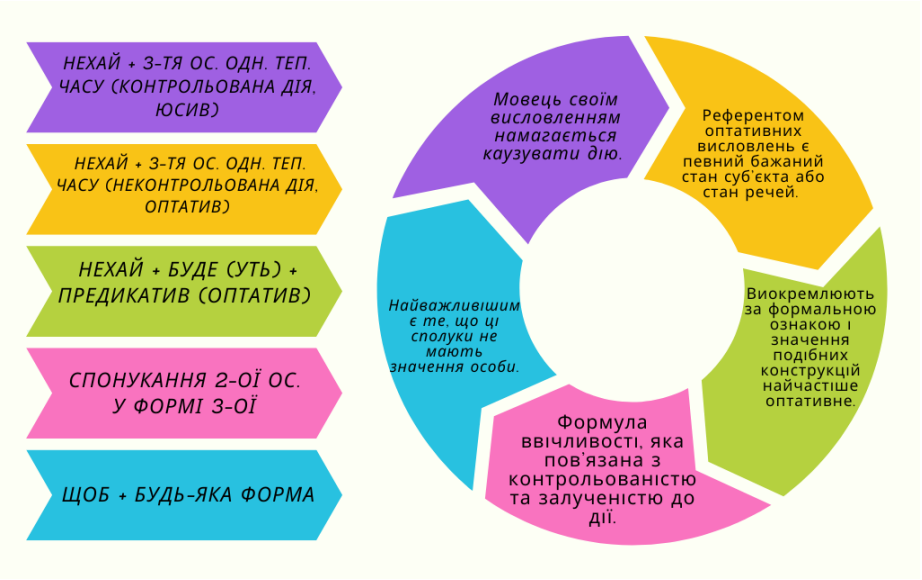

Рисунок 1 – Моделі форм імперативa 3-ї ос.

Для референта оптативних висловлень, що містять *нехай + 3-тя ос. одн. теп. часу (неконтрольована дія, оптатив)* важливим фактором є досягнення бажаного стану суб'єкта чи стану речей. є бажаний стан суб'єкта чи стан речей. За цих умов учасником оптативних висловлень є підмет, обрамлений абстрактним іменником, що не володіє агентивністю: *Якщо хтось не може, попросіть маму, тата, кого завгодно – нехай допоможе* (Апостроф. – 17.03.2021).

Комунікант кваліфікує дію як бажану, незалежну від зусиль, тоді семантика імперативa постає на заміну оптативності. Для вираження бажання, неконтрольованої дії використано оптатив (який висловлює побажання), *хай, нехай + 3-тя ос. теп. часу,* що характерна власною непродуктивністю, яку використовують як художній прийом або мовну формулу: *Хай береже тебе Господь*! (Високий замок. – 06.01.2022).

Що ж до форм із *нехай + буде (уть) + предикатив (оптатив),* то лінгвісти не надають важливого значення для цих конструкцій. Їх покласифіковано лише за формальними рисами, значення цих висловлень зазвичай оптативне: *Добре, – погоджується водій, – нехай буде перший. І зачиняє двері* (Сьогодні.– 21.03.2022).

Формули ввічливості, що містять значення контролю та залученістю до дії містять у своїй архітектоніці сполуки зі спонуканням 2-ої ос. у формі 3-ої ос. Мовця дистанційовано від слухача, не використовуючи пряму каузацію його вчинків, з урахуванням соціальної взаємодії. Водночас можливою є й зворотня ситуація, коли форма 2-ої ос. імперативa була вживана зі значенням 3-ої ос.: *Побий мене грім!* (Хрещатик. – 15.02.2022).

Форми з компонентом *щоб + будь-яка форма* належить до архітектоніки імперативa 3-ої ос., які семантично з ним суголосні, є непрямою каузацією дій

3-ої ос. і контролюють ситуацію. Водночас, варто наголосити, що їх майже не розглядають у ядровій структурі імператива у зв'язку з їхньою формальною неоднорідність із моделями з часткою *нехай*. Відмінні ці структури від моделей із часткою *нехай* тим, що ці конструкції не містять інценції особи [1].

Додатковою семою висловлень із цим компонентом є емотивність, експресія, категоричність, які посилені особовим займенником *мені*: *Щоб мені негайно зробили роботу! Щоб була мені тут через годину!* За допомогою цього займенника комунікант підсилює свій мовний статус, комунікативну роль, свою участь у дії і здатність її контролювати. Тобто пласт форм *нехай + 3-тя ос.* є різноплановим у семантиці, що й дозволяє їх зараховувати до репозитарія об'єктивації імперативного значення. Саме вони створюють сугестивний вплив на отримувача прескрипції за допомогою підвищеної експресивності та «категоричності».

Отже, важливого значення в процесі навіювання (сугестії) набувають такі паравербальні фактори: інтонація, яку використовує мовець, його емоційний стан у момент спілкування, учасники та атрибути комунікативної ситуації, у якій здійснено волевиявлення тощо. Тобто імперативні висловлення можуть передавати будь-який відтінок спонукальної семантики, від категоричної до пом'якшеної чи нейтральної. Перспективами подальшого дослідження полягає у вивченні виявів навіювань за допомогою синтаксичної природи імператива у публіцистиці в зіставному аспекті.

Список використаних джерел

1. Бортун К. О. Структурно-семантичні типи та функції імперативних висловлень у публіцистичному і офіційно-діловому стилях: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.01. Черкаси. 2019. 215 с.

2. Бортун К.О. Семантико-прагматичні прийоми сугестивного впливу в імперативних висловленнях. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Серія: Філологічні науки (мовознавство) : зб. наук. праць. Дрогобич, 2020. № 13. С. 16– 21.

3. Бортун К.О. Імператив як джерело навіювання та засіб реалізації сугестивних тактик у висловленні. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського.* Серія: Філологія. Журналістика. Т. 33 (72) No 1.Ч. 1.2022. С. 1–7. DOI https://doi.org/10.32838/2710-4656/2022.1-1/01

4. Бортун К.О. Категорії імператива в сучасній українській мов. *Studia Philologica* (Філологічні студії): зб. наук. праць. Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка, 2017. Вип. 9. С. 60–66.

5. Бортун К.О. Стилістичний потенціал емоційно-експресивної лексики у романах Дари Корній. *Закарпатські філологічні студії*. Вип. 21. Т. 1 2022. С. 15–19. DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.21.1.2

6. Вінтонів М., Вінтонів Т., Бортун К. Функційно-семантичне поле категорії імператива в публіцистичному дискурсі: проблеми визначення структури та опису.

Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae, 2020, 65(2), с. 425–437.

7. Дрінко Г. Г. Спонукальні конструкції в англійській та українській мовах : автореф. дис. … канд. філол. наук : 10.02.17 «Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство». Донецьк, 2005. 19 с.

8. Нарушевич-Васильєва О. В. Категорія спонукальності у прагмастилістичному аспекті: Дис... канд. філол. наук: 10.02.01. Одеський національний ун-т ім. І.І.Мечникова. О., 2002. 177 с.

9. Тарасюк А. М. Сугестивні мовні засоби щодо створення світу в релігійному дискурсі середньоанглійської мови. В: *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 36.(2), 2018. С. 104–106.

10. Шатілова О. С. Проблема створення класифікації спонукальних конструкцій в українській мові (на матеріалі публіцистичних текстів початку XXI століття) *Вісник Дніпропетровського університету*. Серія : Мовознавство. 2011. Т. 19, Вип. 17(1). С. 166 −171.

11. Kiklewicz A. Fenomeny komunikacji: (normy i dewiacje w zachowaniach językowych). Olsztyn. 2020. 500 P.

12. Kuznetsov, Y., Bortun, K., Suran, T., Pilash, M., & Shkurko, H. Comparación de la arquitectura del texto dialectal en ucraniano e inglés. *Apuntes Universitarios*, 13(1). 2023. https://doi.org/10.17162/au.v13i1 .1317

13. Slipetska, V., Bortun, K., Zhylin, M., Horlachova, V., & Kosharnyi K. Structure and semantics of verbal means of expressing states of emotional tension in english publicistic texts. *Amazonia Investiga*, 12(67), 2023. P. 212 − 222. https://doi.org/10.34069/AI/2023.67.07.19

Список використаних джерел

1. Апостроф. URL: https://inosmi.ru/postrophe_com_ua. (data zvernennia: 17.03.2021).

2. Високий замок. URL: https://wz.lviv.ua. (data zvernennia: 06.01.2022, 23.11.2022).

3. День. URL: https://day.kyiv.ua/uk/elektronna-gazeta. (data zvernennia 25.11.2022).

4. Сьогодні. URL: https://segodnya.ua. (data zvernennia: 21.03.2022).

5. Хрещатик. URL: http://www.kreschatic.kiev.ua. (data zvernennia: 15.02.2022).

УДК 305-055.2:355.1

Кірюхіна М.В., докторка філософії, викладач-методист
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-2155-8102
Кошева Ю.В., викладачка вищої категорії
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-0785-6234
Хомяк О.В., викладачка вищої категорії
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-9654-6689
Кременчуцький льотний коледж Харківського національного університету